

موضوع: کرونا / مقدمه / بلایا و شرور

جلسه اول / ۱۶ فروردین ۹۹

استاد سید احمد خاتمی

مقدمه:

شیوع بیماری کرونا ویروس در سطح کشور و جامعه اسلامی مسائل فقهی را به دنبال داشته است. البته مسائل فقهی پیش آمد از مسائل فقهی معضل و مشکل نیستند بلکه کلیات، عمومات و اطلاعات آنها در فقه موجود است و مراجع معظم تقلید جواب آنها را گفته اند. به همین مناسبت ادامه بحث فقه رسانه که بر محور متن تحریر الوسلیه امام راحل قبل از سال جدید گفته می شد متوقف می شود و چند جلسه را به مسائل فقهی پیرامون کرونا ویروس اختصاص می دهیم.

کلیات بحث

مباحث مربوط به کرونا ویروس چند بخش اساسی دارد.

- بخش اول - مباحث کلامی و اعتقادی مربوط به این ویروس منحوس است
- بخش دوم - مباحث قرآنی
- بخش سوم - مباحث اخلاقی
- بخش چهارم - مباحث فقهی

بخش مورد بحث در این چند جلسات مباحث فقهی است. قبل از طرح مباحث فقهی به صورت مرور و اشاره مباحث کلامی کرونا ویروس را مطرح می کنیم.

بخش اول - مباحث کلامی و اعتقادی

بحث اول: علائم قبل از ظهور

در عرصه مباحث کلامی مطالب فراوانی گفته شده است. از جمله مباحث گفته شده که این بیماری کرونا ویروس از علائم ظهور حضرت ولی عصر (عج) است. از مباحث جدی مهدویت علائم ظهور می باشد. برخی علائم عنوان حتمی دارند و برخی از آنها عنوان حتمی ندارند. به عبارت دیگر در روایات عنوان علائم حتمی و غیر حتمی نیست. ولی برخی از علما مانند نعمانی در کتاب الغیبة خود، کنار برخی علائم پسوند حتمی می گذارد ولی کنار برخی دیگر از علائم پسوند حتمی نمی گذارد. از پسوند حتمی که نعمانی قرار داده، استفاده شده که برخی علائم حتمی و برخی غیر حتمی هستند. بنابراین مباحث علائم ظهور یک بحث جدی و پی گرفتنی است مانند بحث سفیانی، دجال و مانند آن.

علائم فراوانی در روایات به عنوان علائم ظهور ذکر می شوند یعنی علائمی که پس از آن ظهور محقق می شود. در علائمی که اتفاق می افتند و بعد از آنها ظهور می شود؛ زمان ذکر

نشده است. به عبارت دیگر در بعدیت علائم ظهور زمان قید نشده است. یعنی اگر ظهور بعد از یک سال و یا ده سال و یا صد سال و هکذا محقق بشود، بعد از علائم بودن صدق می کند. بنابراین در این بعدیت ظهور بعد از اتفاق افتادن علائم «زمان» قید نشده است. اضافه بر آن در روایات تصریح شده کسانی که وقت تعیین می کنند را تکذیب کنید «**کذب الوقاتون**». اگر کسی بگوید مثلاً در این ماه رمضان یا ماه رمضان بعدی مثلاً امام زمان ظهور می کند او را تکذیب کنید.

بنابراین جای تردید نیست قبل از ظهور حوادثی اتفاق می افتد. ولی اینکه حادثه ای که اتفاق افتاده آیا همان حادثه ای است که در روایت وارد شده است یا نه؟ تا الآن را می دانیم تطبیق دارد. اما چه بسا سالیان آینده این حادثه دوباره اتفاق بافتد لذا نمی توان با قطع نفی کرد که دوباره این حادثه اتفاق نمی افتد.

اعتقاد به مهدویت یک اعتقاد حق است. اما اینکه گفته شود بعد از این علامت به فاصله یک سال کمتر یا بیشتر امام زمان (عج) ظهور می کند با ادبیات اهل بیت علیهم السلام سازگاری ندارد. و نیز نمی توان به طور قطع گفت که بعد از این علائم امام زمان ظهور نمی کند. بلکه به مقدار احتمال قابل پذیرش است.

البته به طور قطع و یقین می توان گفت هرچه زمان می گذرد قیامت و نیز ظهور امام زمان نزدیک می شود.

خداوند متعال می فرماید: ﴿**اَقْتَرِبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَ هُمْ فِي غَفْلَةٍ مَعْرُضُونَ**﴾. [1] پس تردیدی نیست که هرچه زمان بگذرد زمان ظهور نزدیک می شود اما اینکه به طور مشخص چه زمانی ظهور می شود کسی نمی تواند بیان کند.

منشاء سخن اینکه کرونا و ویروس از علائم ظهور است روایتی که در کمال الدین شیخ صدوق و در بحار الانوار ج ۵۲ ص ۲۰۷ حدیث ۴۲ آمده است

وَبِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَجَّاجِ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ خَالِدٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ قَدَامَ الْقَائِمِ مَوْتَتَانِ مَوْتُ أَحْمَرٍ وَ مَوْتُ أَبْيَضٍ حَتَّى يَذْهَبَ مِنْ كُلِّ سَبْعَةٍ خُمُسَةُ الْمَوْتِ الْأَحْمَرِ السَّيْفُ وَ الْمَوْتُ الْأَبْيَضُ الطَّاعُونَ [2].
روایت را از دو جهت سندی و دلالتی بررسی می کنیم.

سند روایت:

مراد از بهذا الاسناد یعنی حدثنا محمد بن الحسن رضی الله عنه. که ایشان محمد بن حسن بن ولید و استاد شیخ صدوق است. ثقه و بزرگ است. قال حدثنا الحسين بن الحسن بن ابان؛ جناب محمد بن حسن می گوید حسین بن حسن بن ابان برای ما روایت کرده است. حسین بن حسن بن ابان همان طوری که از این حدیث پیدا است از مشایخ محمد بن حسن بن ولید است.

قمیون معروف بودند به وسواس در اخذ حدیث بودند و از هرکس حدیث اخذ نمی کردند. لذا این قرینه بر وثاقت حسین بن حسن می شود. او امام عسگری علیه السلام را درک کرده است ولی روایت از امام ندارد. از خویشاوندان مجید بن حسن صفار صاحب بصائر الدرجات و سعد بن عبدالله بوده است، از آنها قدیمی تر است. چون حسین بن حسن بن ابان از حسین بن سعید روایت دارد. لکن صفار و سعد بن عبد الله از حسین بن سعید روایت ندارند. بن داود در زندگی نامه محمد بن ارومه تصریح به توثیق او می کند. .

علامه در منتهی و مختلف و شهید اول در ذکری روایتی که حسین بن حسن در سند او واقع است را صحیح دانسته اند. علامه حلی از بیان گذاران عنوانین (صحیح، حسن، موثق، ضعیف) حدیث است وقتی که او تعبیر به صحیح می کند موجب اطمینان خواهد بود. و جناب حسین بن حسن بن ابان نیز از مشایخ اجازه است بنابراین همین مقدار در اعتماد به این حدیث اطمینان حاصل می شود.

حسین بن سعید اهوازی از اهل کوفه بود که به اهواز، و بعد از آن به قم مهاجرت کرده و در قم از دنیا رفتند. او و برادرش حسن بن سعید از شخصیت های حدیثی هستند. از صفوان بن یحیی نقل می کند. که از اصحاب اجماع و مشایخ اجازه است. جلیل القدر است. در جلالت احمد بن محمد بن ابی نصر بزنطی و محمد بن ابی عمیر نیز چنین هستند بنابراین در یک ردیف هستند.

عبد الرحمن بن حجاج ثقه است. امام کاظم علیه السلام درباره او فرموده اند: **انه لثقيل على الفواد.** [3]

برخی این تعبیر را قدح عبد الرحمن گرفته اند، در حالی که مدح است و به این معنی که دارای جلالت و منزلت والایی است.

سلیمان بن خالد اقطع، از اصحاب امام صادق علیه السلام تنها ایشان با اعتقاد به امامت امام صادق علیه السلام با زید بن علی خروج کرد. او می گوید در جنگ یک شخصی به او گفت جعفر بهتر است یا زید؟ در جواب به او می گوید یک روز جعفر قابل مقایسه با عمر زید نیست. این را به زید نقل کرد و جناب زید تایید کرد و گفت «نعم جعفر امامنا فی الحلال و الحرام» [4]. یعنی دین خودمان را از امام صادق علیه السلام می گیریم.

در مباحث سیره معصومین که از رادیو معارف پخش می شود ولایتمداری زید به امام صادق علیه السلام را ثابت کردیم. امام صادق علیه السلام نیز از زید تجلیل کردند و فرمودند: **اما انه لو ظفر لوفى** [5]. اگر پیروز می شد امامت را به امام حق می داد.

به هر حال سلیمان در رکاب زید جنگیده و انگشتش قطع شده است. در رجال نجاشی ص ۱۸۳ درباره او می گوید: **كان قارئاً** -در سده های اول فقط به معنای قاری قرآن نیست بلکه به مفسر نیز قارئ گفته می شد -**فقیهاً وجهاً روی عن ابی جعفر و ابی عبدالله علیهما السلام ثم ذکر خروجه مع زید و قال مات حیاة ابی عبدالله علیه السلام فتوجع لفقده ودعی لولده و اوصا**

بهم اصحابه [6]. در فراق او داغ دار شد، برای فرزندان او دعا کرد و به اصحاب خود سفارش فرزندان را کرد. بنابراین از روایت معتبر در بحث مهدویت است.

دلالت روایت

قبل از قیام حضرت بقیه الله دو مرگ بوجود می آید یکی موت احمر یعنی موتی که بر اثر کشتار و دیگری موت ابیض یعنی موت سفید. گفته شده که کرونا ویروس سبب سفید شدن ریه می شود. حتی **یذهب من سبعة خمسة** یعنی از هر هفت نفر پنج نفر می میرند. **الْمَوْتُ الْأَحْمَرُ السَّيْفُ وَالْمَوْتُ الْأَبْيَضُ الطَّاعُونُ**.

روایت می گوید قبل از قیام حضرت این دو موت اتفاق می افتد. فرض می گیریم این دو موت در زمان حاضر اتفاق افتاده باشند ولی چه تضمینی باشد که در آینده نیز چنین موت احمر و ابیضی اتفاق نیافتد.

بنابراین به طور قطع نمی توان گفت مرگ کرونایی همان مرگ سفید است. و نیز به طور قطع انکار کرد یعنی این مرگ کرونایی همان مرگ سفید نیست. بنابراین اثبات و نفی قطعی مرگ سفید درباره مرگ کرونایی چون از آینده خبر نداریم، را نمی توان قائل شد. اما این حقیقت روشن است که با گذر زمان به ظهور نزدیک تر می شویم.

بحث دوم، بلایا و شرور

علما و بزرگان بلایا و شرور را ذیل مباحث عدل الهی مطرح می کنند. و بلایی به این گستردگی باید نیز در مباحث کلامی مورد بررسی قرار بگیرد.

اولاً بطور اجمال می گوئیم، پشت صحنه های جهان هستی را نمی دانیم. چه پشت صحنه هایی باشد که لازمه تدبیر جهان هستی باشد.

خداوند سوره اسراء می فرماید: ﴿وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا﴾ [7]
و در سوره نساء می فرماید: ﴿فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُمْ فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا﴾ [8] چه بسا یک چیزی را ناخشنود بدانید درحالی که خداوند در او خیر کثر قرار داده است.

در سوره بقره می فرماید: ﴿وَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَعَسَى أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾ [9]

بنابراین پاسخ اجمالی اینکه خبر از پشت صحنه عالم نداریم و نیز مقایسه نادانسته های زیاد با دانسته های کم، گویای این است نباید سریع قضاوت بکنیم. مثلاً در گذشته، با گریه نوزاد عنوان یک آسیب برخورد می کردند و فکر می کردند، نوزاد با گریه اذیت می شود. اما با پیشرفت علم ثابت شد که گریه بهترین ورزش برای نوزاد است. گریه دستگاه تنفس نوزاد را بکار می اندازد و جریان خونس را تسریع می کند، تمام بافت های بدن را تغذیه می کند عضلات دست و پا و شکم را قوی می کند و رطوبت های اضافی در مغز او را که ممکن است باعث

عفونت بشود بیرون می کند. بشر قبلاً متوجه این موارد نبود و با پیشرفت علم فواید گریه معلوم شد. پس این جواب اجمالی است.

و جواب تفصیلی آن اینکه اینها مشکلات خود ساخته بشر است و احتمال جنگ بیولوژیکی آن مطرح است و آمریکا علیه چین و ژن ایرانی و ایتالیایها که گفته می شود نزدیکترین ژن را به ژن ایرانیان دارند بیشتر گرفتار این ویروس شده اند. این احتمال مطرح، آمریکا را متهم می کند. بنابراین برخی مشکلات خود ساخته هستند و خداوند نیز در سوره نساء می فرماید: ﴿مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ وَأَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ رَسُولًا وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا﴾ [10]

و در سوره روم می فرماید: ﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ [11]
و در سوره رعد می فرماید: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ﴾ [12]

نکته دیگر اینکه برخی مصائب بخاطر برخی کارها موجب مجازات های خدایی می شوند. در سوره نحل می فرماید: ﴿وَصَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ اللَّهِ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ﴾ [13]، این آیه تصریح می کند منشاء برخی بلاها انسان است.

و در سوره عنکبوت می فرماید: ﴿فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنْبِهِ فَمِنْهُمْ مَنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُمْ مَنْ أَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ وَمِنْهُمْ مَنْ خَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ وَمِنْهُمْ مَنْ أَغْرَقْنَا وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ﴾ [14]
و در روایات در این عرصه مطالب زیاد است.

امام رضا علیه السلام می فرماید: كُلَّمَا أَحْدَثَ الْعِبَادُ مِنَ الذُّنُوبِ مَا لَمْ يَكُونُوا يَعْمَلُونَ أَحَدَتْ لَهُمْ مِنَ الْبَلَاءِ مَا لَمْ يَكُونُوا يَعْرِفُونَ، [15] می فرماید هرچه بندگان گناه هان جدید تولید کنند خداوند هم بلاهای نو که آنها را نمی دانستند برای آنها تولید می کند. برخی بلایا دست انداز در زندگی است تا اینکه انسان متوجه خداوند بشود

در سوره اعراف می فرماید: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا أَخَذْنَا أَهْلَهَا بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَاءِ لَعَلَّهُمْ يَضُرَّعُونَ﴾ [16] چه بسا برخی بلایا چنین فلسفه ای داشته باشد. شهید مطهری به صورت مفصل در کتاب عدل الهی بلایا را مطرح کرده است.

بحث سوم: بحث قرآنی امتحان و ابتلا است

به صورت اجمالی می گوئیم که خداوند در سوره بقره می فرماید: ﴿وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ﴾ [17]
و در سوره انبیاء می فرماید: ﴿وَنَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً وَإِلَيْنَا تُرْجَعُونَ﴾ [18]

زمان بیان این آیات در همین ایام است که خیلی ها امتحان شدند مسئولین امتحان شدند، نیروهای مسلح و مردم درحال امتحان شدند هستند. این بحث قرآنی جا دارد به صورت مفصل مطرح بشود.

بحث چهارم: مباحث اخلاقی

مانند مباحث انسانی دوستی، مباحث همدردی، مباحث خدمات اجتماعی داوطلبانه، مباحث ایثارگری، مباحث یاد خداوند، مباحث توسل و امثال ذالک که باید در این زمان مطرح بشوند البته این موضوعات بحث ما نیستند و مباحث فقهی که محل بحث ما است. روشن است که فقه پاسخگوی همه نیازها است و فقه می تواند به همه مشکلات جواب بدهد و در روایت زیر این مطلب را بیان می کند.

حَمْدُ بَنٍ إِدْرِيسَ فِي آخِرِ السَّرَائِرِ نَقْلًا مِنْ كِتَابِ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: إِنَّمَا عَلَيْنَا أَنْ نُلْقِيَ إِلَيْكُمْ الْأُصُولَ وَ عَلَيْكُمْ أَنْ تُفَرِّعُوا [19].

در این روایت می فرماید که وظیفه اهل بیت بیان اصول است و شیعیان باید تفریع داشته باشند. بنابراین کلیات توسط اهل بیت گفته شده است.

موضوعات قابل طرح در رابطه با کرونا ویروس

اما در رابطه با جزئیات، بیماری کرونایی موضوع هایی قابل طرح هستند.

- یکی، درباره نماز بیماران کرونایی است.
- دیگری، نماز جماعت در صورت نهی دولتی باطل است؟
- سوم، نماز مسافر در صورت نهی نظام از مسافرت کردن، آیا نماز مسافر شبهه شرعی دارد.
- چهارم، اگر دکتر بگوید روزه گرفتن موجب ضعف بدن و زمینه بیمار به کرونا شدن می شود آیا روزه گرفتن جایز است؟
- پنجم، در صورت استمرار وضعیت کرونا آیا حج ساقط می شود به عبارت دیگر آیا استطاعت ساقط می شود؟
- ششم، آیا می توان خمس را صرف مبارزه با بیماری کرونا کرد مانند ضد عفونی کردن امکان؟.
- هفتم، درباره مصرف زکات.

مباحث دیگر درباره طهارت و نجاست الكل است و نحوه تجهیز میت کرونایی اعم از غسل و تکفین و دفن و جواز تیمم میت با امکان استفاده از دستکش. آیا میت را می توان غسل ارتماسی داد؟ وظیفه دولت در این عرصه چیست؟ و بحث وجوب توبه و استغفار و دعا.

این نمونه از مباحث تکلیفی هستند. و احکام وضعی در این رابطه مانند وجوب قرنطینه بیمار کرونایی. اگر بیمار کرونایی عمداً خود را نزدیک دیگران کند و انتقال ویروس موجب ضمان می شود.

مبحث حکم احتکار لوازم بهداشتی، بحث وضع قوانین محدود کننده از سوی دولت و نحوه فقه ارایه خدمات اجتماعی به متضررین به ویژه محروم چیست؟

-
- [\[1\] انبیاء/سوره ۲۱، آیه ۱.](#)
 - [\[2\] کمال الدین و تمام النعمة، الشيخ الصدوق، ج ۱، ص ۶۵۵.](#)
 - [\[3\] معجم رجال الحديث، الخوئي، السيد أبو القاسم، ج ۱۰، ص ۳۴۵.](#)
 - [\[4\] معجم رجال الحديث، الخوئي، السيد أبو القاسم، ج ۸، ص ۳۵۹.](#)
 - [\[5\] معجم رجال الحديث، الخوئي، السيد أبو القاسم، ج ۸، ص ۳۵۹.](#)
 - [\[6\] رجال النجاشي، النجاشي، أبو العباس، ج ۱، ص ۱۸۳.](#)
 - [\[7\] اسراء/سوره ۱۷، آیه ۸۵.](#)
 - [\[8\] نساء/سوره ۴، آیه ۱۹.](#)
 - [\[9\] بقره/سوره ۲، آیه ۲۱۶.](#)
 - [\[10\] نساء/سوره ۴، آیه ۷۹.](#)
 - [\[11\] روم/سوره ۳۰، آیه ۴۱.](#)
 - [\[12\] الرعد/سوره ۱۳، آیه ۱۱.](#)
 - [\[13\] نحل/سوره ۱۶، آیه ۱۱۲.](#)
 - [\[14\] عنكبوت/سوره ۲۹، آیه ۴۰.](#)
 - [\[15\] بحار الأنوار - ط دارالاحياء التراث، العلامة المجلسي، ج ۷۰، ص ۳۵۴.](#)
 - [\[16\] اعراف/سوره ۷، آیه ۹۴.](#)
 - [\[17\] بقره/سوره ۲، آیه ۱۵۵.](#)
 - [\[18\] انبیاء/سوره ۲۱، آیه ۳۵.](#)
 - [\[19\] وسائل الشيعة، الشيخ الحر العاملي، ج ۲۷، ص ۶۱-۶۲، أبواب صفات القاضي، باب ۶، ح ۵۱، ط آل البيت.](#)